

THE RECEPTION OF EUGENISM IN ROMANIAN CULTURE

Ștefan Dregheci , PhD Student, UMFST „GE Palade” Tîrgu Mureș

Abstract: The present article offers an analysis of the political and cultural situation of Greater Romania at the end of the First World War. We try with this occasion to realize a synthetic presentation of the Romanian intellectual currents regarding the future lines of evolution of the Romanian society while also offering the support framework of the interwar political life, which will manage these intellectual evolutions.

Keywords: traditionalism, Europeanism, Greater Romania, eugenics, Iuliu Moldovan

Eugenismul pătrunde în cultura română începînd cu perioada interbelică, cînd noul climat politic oferit de monarhia constituțională și de atenția deosebită a statului față de cultură prin crearea de fundații culturale și reforme în educație. Elitele formate la Universitățile din Vest vor intra în contact cu noile ideologii politice și culturale de aici, le vor recepta și transmite mai departe societății românești. La întoarcera în țară au întemeiat noi curente culturale precum :europenismul, sincronismul, țărănismul, eugenismul. Problemele sociale (decalaje în nivelul de trai), demografice (mortalitatea infantilă) și cele medicale (tuberculoza, bolile venerice) au reprezentat principalele motive pentru care elitele țării printre care și Iuliu Moldovan și discipolii săi au fost preocupați de această nouă doctrină numită eugenism ca și o soluție salvatoare la problemele țării aflată în plin proces de modernizare.

După ce Primul Război Mondial a luat sfîrșit, noul context social (crearea României Mari și acordarea votului universal masculin), economic (decalajul economic față de Vest) și politic (disputa și rivalitatea dintre partide), din perioada interbelică românească determină apariția în cultura română a două orientări cultural-politice majore, una care îi grupa pe intelectualii numiți europeniști și alta pe cei tradiționaliști, între aceștia se vor declanșa numeroase dispute în ceea ce privește modernizarea României. Europeniștii considerau că România trebuie să se dezvolte din punct de vedere economic, social și cultural urmînd modelul Europei occidentale. Liderul europeniștilor era criticul literar Eugen Lovinescu, care, în lucrarea „Istoria civilizației române moderne”, a expus teoria sincronismului. Lovinescu i-a criticat pe cei care idealizau lumea rurală românească și a considerat că civilizația română modernă s-a născut odată cu începuturile contactelor culturale cu Europa occidentală, din prima jumătate a secolului XIX. Lovinescu a utilizat termenul de sincronism pentru a denumi recuperarea decalajului dintre civilizația românească și cea a Europei occidentale.¹ Elitele din secolul XIX au reușit să șteargă enormele diferențe dintre România și occident prin adoptarea instituțiilor și moravurilor din țările occidentale puternic industrializate și urbanizate. La început preluarea a fost pur și simplu imitație superficială și neselectivă, dar ulterior ea s-a transformat într-o adaptare a civilizației occidentale la cea românească. Lovinescu arăta că în perioada interbelică civilizația românească ajunsese să semene

¹ Zigu Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Editura Eminescu, București, 1980. p. 80

din ce în ce mai mult cu cea occidentală. Clasele sociale urbane, adică burghezia și intelectualii, au avut și vor avea rolul de a promova civilizația occidentală în rîndurile românilor. Principalele reviste ale europeniștilor au fost Sburătorul și Contimporanul. Aici au publicat Ion Barbu, Camil Petrescu, George Bacovia, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Tudor Vianu, George Călinescu.

Tradiționaliștii căutau modele pentru dezvoltarea României în trecutul autohton. Ei considerau că civilizația românească este predominant rurală, astfel că importurile culturale din Occidentul urbanizat nu se potrivesc specificului nostru național. Cei mai muți tradiționaliști s-au grupat în jurul revistei *Gîndirea*, condusă de Nichifor Crainic.² Acesta a fost inițiatorul curentului numit ortodoxism, care pornea de la ideea că cea mai înaltă dezvoltare a spiritului uman o reprezintă cultura creștină. Teoriile sale de filosofia culturii se bazau pe operele Părinților Bisericii și pe scrieri ale teologilor moderni, cum au fost Serghei Bulgakov sau Nikolai Berdiaev. Crainic a considerat că spiritualitatea țaranului român este în primul rînd religioasă iar intelectualii români din secolele XIX și XX, adepți ai civilizației occidentale, s-au izolat de popor și au depărtat civilizația românească de la cursul său normal de dezvoltare. Dintre colaboratorii revistei *Gîndirea* îi amintim pe Lucian Blaga, Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Ionel Teodoreanu, Camil Petrescu, George Bacovia etc. De fapt, cei mai mulți dintre tradiționaliști au avut ca surse de inspirație cultura tradițională, dar din punct de vedere al expresiei artistice s-au integrat în curente moderniste ale vremii lor. Dealtfel, mulți dintre ei au colaborat și la revistele europeniste și la cele tradiționaliste. Filosoful Lucian Blaga, unul dintre aceștia, a căutat izvoarele specificului național românesc, ajungînd să pună în evidență filonul tracic. El a considerat că obiceiurile și credințele precreștine și-au pus o amprentă importantă asupra culturii române. Blaga era de părere că spiritualitatea românească era cel mai bine reprezentată de lumea satului. Modernizarea a fost un subiect aprig dezbătut în epocă, cea ce discutau cele două tabere, în esență chiar definiția „romanității” și a destinului țării. Contextul bio-politic și social european de la sfîrșitul secolului al XIX-lea a creat o premisă favorabilă în conturarea eugenismului european, care a plecat de la teoria controversată al lui F. Galton despre ereditatea geniului. El a susținut că societatea nu trebuie să lase evoluția la voia întîmplării, ci dimpotrivă, oamenii de știință trebuie să ajute guvernele să implementeze măsuri care să vizeze ameliorări biologice pentru oameni. Eugenismul a fost receptat în acea perioadă ca o soluție salvatoare la o serie de crize sociale, economice și politice caracteristice modernității europene de la finele secolului XIX.

În România a cîștigat tîrziu notorietate, deoarece contextul social, politic și religios era diferit față de cel european. La noi știința era încă subordonată Bisericii, acest lucru constituia un obstacol în calea modernizării. Proporția mare de analfabeți și de asemenea existența unor centre urbane slab dezvoltate a făcut imposibilă contestarea autorității Bisericii. Elita din acea perioadă era mai degrabă interesată de interesele personale decît de promovarea științei.³ Un alt aspect important a fost faptul că doar o mică parte din societatea educată era secularizată. La începutul secolului al XX-lea, politicienii și intelectualii se pare că nu aveau sentimentul unei amenințări iminente la adresa viitorului țării. Eugeniștii români au activat preponderent la Cluj (1927- 1940) și Sibiu (1940-1945), sub patronajul societății Astra, primind diverse fonduri suplimentare, uneori de la guvern, alteori din surse private – de exemplu, fundația filantropică (și filoeugenică) Rockefeller. Activitatea eugeniștilor se desfășura în cadrul Facultății de Medicină din Cluj, în special în cadrul

² Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare 1918 – 1930*, Editura Humanitas, București, 1998, p.38

³Iuliu Moldovan, *Amintiri și Reflexiuni*, București, 1996, p.22.

Institutului de Igienă Socială. Această activitate consta în studii, conferințe și articole științifice sau, câteodată, de popularizare, publicate lunar în Buletinul eugenic și biopolitic. Societatea Astra asigura inițial atît fondurile, cît și piața de desfacere a publicației aceasta fiind distribuită membrilor.

Personajul central al mișcării a fost directorul Institutului de Igienă Socială, președinte al societății Astra, Iuliu Moldovan, personalitate academică și politică influentă în cadrul Facultății de Medicină și în cadrul Partidului Național-Țărănesc, fondatorul mișcării și formatorul multora dintre tinerii eugeniști. Limbajul folosit de eugeniști în criticarea condițiilor din România după 1918 era cel al argumentelor pentru a-și avertiza compatrioții de riscul pe care și-l asumă societatea în adoptarea stilului de viață occidental și odată cu acesta a admirației necondiționate pentru progresul material. Eugeniștii recomandă societății să învețe din greșelile occidentalilor în procesul de dezboltare și modernizare a țării. De asemenea ei mai suțin că pe termen lung, poporul român ar avea o șansă mai bună în această competiție dacă și-ar proteja capitalul uman în conformitate cu prerogativele eugenice⁴. Eugeniștii în demersul lor au înlocuit criteriile culturale cu cele biologice, ei nu au respins importanța artefactelor și simbolurilor culturale ca mărci semnificative ale patrimoniului ereditar al poporului român, dar aceste simboluri în opinia lor dețin o poziție secundară în raport cu importanța biologică care putea demonstra cu certitudine științifică existența unor trăsături specifice identității românești. În definierea „romanității”, eugeniștii au susținut numeroase dezbateri foarte aprinse pe această temă mai ales în Transilvania.

Disputa dintre populația maghiară și cea română pe tema întîietății dura de mult timp, ar fi oferit cîștigătorului dreptul de a controla teritoriul.⁵ În această dispută un rol important l-au jucat istoricii din ambele tabere care argumentau prin documente, întîietatea în această provincie. De asemenea lingviștii au explorat originile latine ale limbii române pentru a demonstra continuitatea românilor în Transilvania și faptul că ei erau urmașii unei mari civilizații, Imperiul Roman. Dar accentul pus de eugeniști pe importanța eredității în stabilirea identității unui individ sau a unei națiuni pare să respingă asemenea argumente, care puteau fi cîntărite doar în parametri unui discurs științific, biologizant. Preocuparea intensă pentru pentru stabilirea autenticității populației din Transilvania și a drepturilor istorice asupra regiunii era o particularitate a eugenistilor grupați în jurul lui Moldovan la Cluj.

Limbajul și argumentele științifice folosite de eugeniști pentru a critica problemele României au acționat ca o forță importantă în accelerarea secularizării societății românești în special în Transilvania unde mișcarea se dezvoltase cel mai mult. Alt factor important l-a constituit sufragiul universal masculin, de după 1918 și intersul unor mișcări literare și politice, precum gîndirismul lui Nichifor Crainic sau Liga Arhanghelului Mihail, considerau populația rurală ca fiind sursa noii vitalități a culturii românești și a comunității politice și încercau să se folosească de această resursă potențial aderenți. Eugeniștii, în special școala de la Cluj își îndreptau și ei atenția către țărănimie, grupul de referință cel mai important pentru activitățile lor. De la bun început eugeniștii s-au confruntat cu problema mentalității religioase a țărănimii, încercînd să transforme această populație numeroasă într-o parte funcțională a comunității naționale și a statului român modern. Dacă în acea perioadă Biserica sau primăria au deținut un rol important în menținerea solidarității comunitare, eugeniștii au creat un nou spațiu „căminul cultural”, care reprezenta simbolul tradiției culturale autentice, un muzeu al istoriei și culturii satului și un loc în care cunoștințele despre tradiție urmau

⁴Buletin Eugenic și Biopolitic, vol.3, nr.1-2,1929,pp.26-31

⁵Maria Bucur, *Eugenie și modernizare în România interbelică*, p.107

să fie reconstruite științific pentru a putea răspunde nevoilor comunității locale și celor ale națiunii.⁶ Prin acest proiect Biserica își pierde rolul de spațiu privilegiat de creare a coeziunii și ordinii în comunitate.

Eugeniștii doreau implementarea unei politici care să aibă la bază aspecte biologizate adică capitalul uman, în viziunea creatorului conceptului dacă macropoliticile clasice aveau scopuri economice, biopolitica ar fi avut în atenție prosperitatea biologică a națiunii, îndeosebi familia, de a cărei puritate depinde viitorul biologic⁷. Doctrina eugenică și biopolitică a trezit un larg interes în rîndurile intelectualității românești transilvănene, îndeosebi printre universitarii clujeni, dar și în rîndurile clerului: Emil Racoviță, arh. Iuliu Scriban, canonicul Ioan Coltor, prof. Iacob Iacobovici, prof. Romul Boilă, dr. Alexandu Vaida Voevod. Acești mari intelectuali au convenit asupra faptului că într-adevăr biopolitica poate fi o politică a activității bisericești, culturale, administrative sau juridic-constituțional. Din păcate eugeniștilor le-au lipsit cadrul politic și instituțional pentru a face din biopolitică o politică de stat. În concluzie se poate spune că România Mare, creație a Primului Război Mondial va deveni un adevărat "laborator" ideatic în care se vor confrunta diferite tabere politice și culturale, fiecare cu agenda proprie.

Alături de țărănism, de corporatism și de statul cultural al lui Dimitrie Gusti, biopolitica a reprezentat un fundament ideologic de reformă statală, avînd și ea o puternică tentă utopică. Prin amplele efecte și ecouri pe care le-a declanșat în interiorul „Astreii”, acest curent de gîndire dar și de acțiune a dus într-o măsură apreciabilă la o trezire a conștiinței biologice în straturile societății. Tradiția eugenică a luat sfîrșit în România, în mod oficial, odată cu instaurarea în 1947 a regimului comunist.

BIBLIOGRAFIE:

- Bucur, Maria, *Eugenie și modernizare în România Interbelică*, traducere, Editura Polirom, Iași, 2005.
- Buletin Eugenic și Biopolitic, vol.3, nr, 1-2, 1929.
- Ornea, Zigu, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Editura Eminescu, București, 1980.
- Livezeanu, Irina, *Cultură și naționalism în România Mare 1918 – 1930*, Editura Humanitas, București, 1998.
- Moldovan, I, *Amintiri și Reflecțiuni*, București, 1996
- Moldovan, I, *Igiena Națiunii (Eugenie și Biopolitică)*, Editura Institutului de Igienă și Igienă Socială din Cluj, Subsecția Eugenică și Biopolitică, A.S.T.R.A. “, 1927

⁶Ibidem, p.120

⁷Iuliu Moldovan, Biopolitica, Cluj, Institutul de igienă și Igienă Socială, 1927